

PAUL JOHNSON: Zrození moderní doby

Bylo 27. srpna 1816, horké odpoledne, půl třetí. Válečná loď Královského námořnictva Queen Charlotte se stovkou děl, které velel admirál Edward Pellew, lord z Exmouthu, vplula v čele anglicko-holandské flotily do vnější části alžírského přístavu a spustila kotvu asi sto yardů od konce mola.

Téměř okamžitě na lodi spustila palbu pobřežní děla, chránící město. To byla záminka, na kterou lord Exmouth čekal: bylo to totiž poprvé, co západ záměrně použil rostoucí technické převahy, aby si ve jménu civilizace a humanity podmanil nebělošskou mocnost. Proto také nabývala na důležitosti otázka oněch zásad a hodnot Západu a důslednosti, s níž se uplatňovaly.

...

Začátkem devatenáctého století se otroctví vyskytovalo po celém světě a v některých částech Západu se rychle rozrůstalo, jak ještě uvidíme, ale Berberské pobřeží, prostírající se na patnácti stech mílech od gibraltarské úžiny po záliv Malá Syrta v Libyi, bylo odlišné v tom, že to bylo jediné území s velkým počtem bělošských otroků i otrokyň. Barberští piráti se řídili tím, co by se dalo označit jako zárodky fundamentalistického výkladu islámu. Pravidelně unášeli křesťanské obyvatele Itálie, Malty, Sicílie, Sardynie a Korsiky, ale také členy posádek a pasažéry z lodí, které se pod nejrůznějšími vlajkami plavily po Středozemním moři.

...

Bohatí zajatci se obvykle nechali bez velkých obtíží vykoupit - ti ostatní zakoušeli různé stupně barbarství. Jen několik málo jich bylo za mřížemi, ostatní mohli chodit volně po městě, byli ovšem pojištěni padesátilibrovými řetězy, aby se nepokusili o útek. Ve snaze obrátit zajatce k islámu se často používalo mučení: západní námořníci tomu říkali "obracení na Turky". Běžné bylo křížování, baštonáda, narážení na kůl a kastrace.

...

Exmouth se vřijnu triumfálně vrátil do Londýna, kde na něj čekal vikomtský titul, čestné občanství Londýna, pozlacená šavle posázená diamanty a pancíř v hodnotě 1 400 guinejí. Celým křesťanským světem se rozléhaly vítězné fanfáry...

Bylo ovšem dost velkou ironií osudu, že většina vládců, kteří Exmouthovi tak vroucně děkovali, vládla národům, jež samy s otroky obchodovaly. V carově říši panoval rozsáhlý systém nucených prací, nazývaný nevolnictví. V mnoha ohledech z něj číselně ruská schopnost, která se rovněž stala charakteristickým rysem moderního světa - zakrývat zločiny proti lidskosti pláštíkem utopistických teorií. Šest let předtím, než Exmouth smetl Alžír, navštívil Alexandr osobně statek jménem Gruzino, který ležel sedmdesát pět mil východně od Sankt Petěrburgu.

...

Ruské carství bylo tradičně známé svou nepořádností právě tak jako přímo groteskní neschopností, a jeho reformní vládcové tíhli k potírání viditelných, vnějších příznaků nepořádku.

...

Arkačjevo Gruzino bylo ztělesněním úporné snahy uskutečnit první moderní pokus v oboru sociálního inženýrství.: vytvořit Nového člověka, který se podle Rosseaua mohl zrodit, kdyby k tomu měl příslušné podmínky.

...

Generál dal zlikvidovat všechny staré dřevěné domky a postavit nové cihel a kamene...Hájky a keře, kde by se rolníci mohli sem tam ulít, byly vymýceny. Prasečí chlívký zakázány, ...za posezení u alkoholu byly přísné tresty...Všudypřítomné hodiny diktovaly rolníkům, kdy mají pracovat, kdy mají jíst, kdy spát - něco takového bylo v tehdejší Rusku prostě neslýchané.

Obyvatelé Gruzina však o svých životech rozhodovali ještě méně než obyčejní nevolníci. ...V jedné poznámce k záležitostem jistého děvčete napsal: " Souhlasím s jejím sňatkem. Nebude -li však umět modlitby do začátku půstu, dám ji pořádně zmrskat."

V tom byl právě háček Arakčejevovy utopie. Generál nebyl ochoten upustit od nejcharakterističtějšího a nejnevykořenitelnějšího znaku ruské zaostalosti - od krutých tělesných trestů. Sir Robert Porter, který tehdy cestoval po Rusku a napsal o tom knihu, popsal strašné tresty, jichž byl svědkem. Vozka, který zavraždil svého pána, byl odsouzen k smrti bičováním. Porter viděl, jak dostal přes dvě stě ran - trvalo to déle než hodinu, než bylo rozhodnuto, že už nežije. Tehdy mu kleštěmi roztrhli nosní chřípí a on vyskočil. Kdyby přežil, čekalo by ho doživotní vyhnanství na Sibiři, vozka však nazítří na svá zranění zemřel. Arakčejevův podřízený plukovník Gribbe napsal:

"Téměř celé Rusko sténá pod knutou. Lidé jsou mrskáni na vojně, ve školách, ve městech na trzích, ve stájích i doma." Děti i těhotné ženy byly mrskány až k smrti a uprchlé nevolníky trhali psi na kusy. Tyto kruté tresty vykonávali muži i ženy. Kněžna Kozlovskaja své nevolnice mrskala přes prsa a pohlavní orgány. Hraběnka Saltykovskaja držela jednoho nevolníka tři roky v kleci. Arakčejev byl takových ukrutností schopen jistě také, snažil se však, aby u něj byly tresty uspořádány systematicky jako všechno ostatní. První provinění bylo potrestáno " mrskáním ve stáji", druhý trest vykonávali vojáci Preobraženského pluku a sestával z bití tlustými rákoskami, zvanými "Arakčejevovy kyje". Všechny výprasky se zapisovaly do Knihy trestů, která se na usedlosti vedla, a navíc generál osobně prohlížel záda potrestaných, aby se přesvědčil, zda byl výprask dostatečný. Kromě toho měl každý rolník svou vlastní knihu trestů, do níž se zaznamenávaly všechny rozsudky. Na sttku bylo také zděné vězení, jemuž se příznačně říkalo "výchovna". Do kostela provinilé ženy musely nosit železný obojek a modlit se před celou farností za odpuštění svých hříchů.

Kapitola IX. Čerstvý vzduch a opiové páry

Klasické předměty a matematika se na školách většinou vyučovaly docela dobře, ale podmínky obvykle za moc nestály a vládla tam tvrdá disciplína. Mladý William Makepeace Thackeray, narozený v roce 1811, kterého vychoval hlavně černošský sluha Lawrence Barlow, svou první školu v Southamptonu nenáviděl: " Studené, olezlé a nechutné obědy, málo jídla a strašné výprasky !" V Charterhousu to bylo ještě horší. Hned po nástupu se ředitel John Russel chlapce na ledacos vyptal, načež řekl posluhovi: " Vezmi toho kluka a jeho zavazadla k panu Smillerovi a řekni mu, že ho pozdravuji a že kluk nic neumí a hodí se leda do nejnižší třídy." Thackeray později líčil kruté vyučující, " jejichž rty, pokud právě neomílaly řečtinu nebo

gramatiku, chrlily hrubé nadávky na malé džentlmeny, kteří se před nimi choulili strachem. / .../ představte si hrubce, který řeckou gramatiku začne časováním tupto (biji) " Bití se báli všichni. Chlapci "se museli mýt v oloveném korytě pod nádržkou kousky mastného žlutého mýdla plovoucího ve vodě s kusem ledu". Posluhování a šikany byly "jednou z podob otroctví", protože hoši byli bez dozoru ponecháni svým mučitelům : " týránije v soukromých školách právě tak svévolné jako v Rusku knuta." Za morální rozvoj žáků nenesli vychovatelé žádnou odpovědnost: " Celá morálka v Charterhousu - čisté nevinné hlásky zpívají oplzlé písně, aniž by zpěváci chápali obsah." Thackeray řekl, " jeden z prvních rozkazů, které jsem v Charterhousu dostal, zněl "pojd' mi ho vyhonit"".

Další škola, která ve dvacátých letech devatenáctého století proslula tělesnými tresty, byl Eton. W.E. Gladstone vyprávěl (v pokročilejším věku) několik strašných historií o E. C. Hawtreymovi, který s epozdějí stal ředitelem této školy. Dostal od něj sám kdysi výprask, když se jako asistent prefekta snažil zachránit tři chlapce, kteří měli být bití, tím že jejich jména nezapsal do příslušného seznamu. Takto líčí Hawtreya v akci očitý svědek :

Hawtreym (k asistentovi): " Zapište, že hamilton dostane výprask za to, že mi rozbil okno."

Hamilton: " Nerozbil jsem vám okno, pane."

Hawtreym : " Zapište, že hamilton dostane výprask za to, že mi rozbil okno a lhal."

Hamilton : " Na mou duši jsem to neudělal, pane."

Hawtreym : " Zapište, že mi Hamilton rozbil okno, lhal a křivě přísahal."

A Hamilton dostal nazítří výprask. Na druhé straně je ovšem třeba dodat, že Gladstone za tři roky v Etonu získal podle vlastního vyjádření vynikající vzdělání v tradičních předmětech i v politické diskusi. V roce 1826 projížděl čerstvě jmenovaný ministerský předseda Canning cestou do Windsoru kolem školy a rozhodl se že se na něj zajde podívat, protože se doslechl o jeho neobyčejných schopnostech.

...

W. E. Gladstone vzpomínal, že v Etonu " stěží minul den bez jedné, dvou, tří nebo čtyř více či méně strašných bitek". Jeho životopisec napsal: " Dostavníky z Windsoru a Sloughu obvykle zastavovaly u zdi školního hřiště, aby cestovatelé mohli sledovat zuřivé rvačky, při nichž jeden chlapec přišel o život." (byl to lord Ashley, syn hraběte ze Shaftesbury): Chlapcům vtloukali jejich starší spolužáci (nikoli učitelé) do hlavy, že urážku nelze nechat projít a dá se pomstít jedině pěstmi. Užívání pěstí ovšem mělo pevná pravidla - dospívajícím prostě nahrazovaly stříelné zbraně.

...

Neexistují žádné důkazy, že by děti byly ve školách Bellova typu záměrně vyučovány méně pečlivě nebo se tam méně naučily než ve školách Lancasterových. Oba muži však svým stoupencům působili také potíže. Lancaster vymyslel složitý systém trestů pro neposlušné žáky. Jako kvaker nepoužíval rákosku, ale nasazoval zlobivým chlapcům pouta, zavíral je dokonce pověšené pod stropem nebo je přivazoval ke sloupu jako svatého Šebestiána...